

rá, megtudhatja, írtak-e róla jelentéseket, s ha igen, kik? Mindannyian könnyebben tudnánk egymás szemébe nézni.

Gyáni egyik tanulmányában részletesen foglalkozik a Szabó István filmrendező ügynökmúltjának napvilágra kerülése utáni polémiával is. Találón állapítja meg, hogy Szabó magyarázkodása és a vele szolidáris megnyilatkozások nagy száma arra vall, nem csak a politikusok hibázathatók a Legvidámabb Barakk bűneinek be nem vallása miatt. Ahogy a szerző mondja: „mindezt talán szót sem érdemelne, ha nem kapna mindehhez Szabó támogatást értelmiségi köröktől, sőt olykor egyes általa besúgottaktól”. Ír arról is, hogy az ügy kipattanása után több mint száz értelmiségi írta alá azt a szolidaritási nyilatkozatot, amely arra szolgált, hogy az egyébként zseniális filmrendezőnek ne kelljen lelkiismeret-furdalást éreznie tettei miatt. Gyáni remek történetíróként párhuzamot von egy bő évszázaddal korábbi esettel, amely mindjárt választ is ad sok kérdésre. Az egyik első ügynökleplezés szerzője a 19. században a következőképpen értékelte a róla író – általa egyébként nem nevesített – Toldy Ferencet: „A dolgokba mélyen belátás, becsületes szándék s igaz jóakarat vezérelte e tudósító tollát.” Frappáns válasz ez arra a magyarázatra, ha valaki azt mondja, barátját akarta tetteivel menteni a retorziótól.

A könyvben taglalt változatos témák mind azt a célt szolgálják, hogy a történelem relativitásának fogalma tisztázható legyen. Ahogyan ezt maga is vallja, Gyáni az elvont tézist kézzelfogható állításként igyekszik bemutatni, majd igazolni. Ezzel megteszi az első lépést egy konstruktív eszmecsere irányába, amelynek eredményeként a múlt könnyebben megismerhetővé válhat. A többi már a történelemszótáron múlik.

TULOK PÉTER

(Týpotex Kiadó, Budapest, 2007,
300 oldal, 2900 Ft)

JÜRGEN HABERMAS:

A posztnemzeti állapot *Politikai esszék*

Bár a hazai könyvkiadás meglehetősen mostohán bánt (és bánik) számos fontos filozófus életművével, a német filozófia legjelentősebb élő képviselője, Jürgen Habermas esetében aligha lehet okunk panaszra. S még ha a szakma művelői jogosan sérelmezik is, hogy éppen a fő műnek, *A kommunikatív cselekvés elmélete*nek nincs csonkítatlan magyar kiadása, az érdeklődő olvasónak így is van miből válogatnia. *A posztnemzeti állapot* azoknak is jó kiindulópontot jelenthet a Habermasszal való ismerkedéshez, akiket inkább riaszt,

mintsem vonz a „filozófia” címke. A könyv ugyanis jórészt szélesebb közönség számára készült előadásokat tartalmaz, melyek témafelvetéseket tekintve sem csupán egy szűk, szakmai réteg figyelmére tarthatnak számot.

A kötet legnagyobb ívű, s egyben címadó tanulmánya, *A poszt-nemzeti állapot és a demokrácia jövője* jól kijelöli a látszólag széttartó írások közös nevezőjét. Habermast, mint több más munkájában, itt is a kordignózis felállításának igénye vezérli, amely a nemzetállami alapokon létrejött képviseleti demokrácia, illetve (a szerző által egyértelmű vívmányként értékelt) szociális állam lehetőségeivel való számvetéshez biztosít történeti és teoretikus hátteret. A tanulmányok többsége ehhez járul hoz-

zá; találunk olyan írást, amely a modern kor filozófiai önmegértését vizsgálja tágabb elméleti keretben, kitűnő bevezetést nyújtva Habermas modernség-felfogásához (*A modernitás koncepciói*), más lapokon a nemzeti identitás kialakulásához kapunk adalékokat a német eszmetörténet kontextusában (*Mi az, hogy nép?*), a *Katasztrófákból tanulni?* című esszé pedig a „rövid” 20. századra tekint vissza, melynek nem kizárólag tragikus olvasata adható: a fasiszmus felett aratott győzelem „Mindén legitímáció alól, amely

nem hódolt legalább szóban a politikai felvilágosodás univerzalista szellemének, kihúzt[a] a talajt”.

Az említett címadó írás szerint azonban a hidegháború lezárultával, az évezred végéhez közeledve maga a demokratikus legitímáció is egyre problematikusabbá vált (mely tendencia napjainkra is jellemző). Ennek elsődleges okát a globalizáció jelenségében kell keresnünk. A modern európai államok lakosságának kulturális integrációját a nemzet eszméjének születése, a „nép” szimbolikus megalkotása tette lehetővé. Az így létrejött nemzetállam már alkalmas arra, hogy megtestesítse a demokrácia elvi alapját jelentő közakaratot, s az állampolgári szolidaritásnak keretet adva megfelelő gazdasági feltételek mellett a szociális állam kialakulását segítse elő (melynek jelentősége a jogi egyenlőség és a társadalmi egyenlőtlenség szakadékának felszámolásában áll). Az egyik fontos kérdés az, fenntartható-e a szabályozó állam társadalmi integrációt és gazdasági növekedést egyaránt biztosító potenciálja a globalizáció korában. A másik, ennél is nagyobb téteket játékbá hozó kérdés így hangzik: vajon megőrizhető-e a demokratikus jogállam, ha a területi alapú államszuverenitást olyan folyamatok gyengítik, mint a tőke- és pénzforgalom, a gazdasági tranzakciók, a telekommuni-

káció vagy akár a környezeti veszélyforrások (atomenergia, éghajlatváltozás) globálissá válása?

Habermas úgy véli, egyelőre azért nincs válaszuk ezekre a kérdésekre, mert a helyzetet még a megszokott nemzetállami perspektívából írjuk le. Mivel a globalizáció (verseny)előnyeit a nemzetek feletti társulások élvezik, az európai demokráciák útja is erre kell vezessen. Korántsem egyértelmű azonban, hogy a majdani „poszt-nacionális” demokráciák képesek lesznek-e olyan társadalmi kötőerőket kínálni, amelyek

biztosítják polgáraik kölcsönös szolidaritását. Habermas ezért, még ha bízunk is egy felülről vezérelt egységsülési folyamatban, a globalizáció hatásainak ellensúlyozását elsősorban „egy nemzeti határokat átlépő civil társadalom aktív tagjai”-tól reméli. E reményében pedig azok is osztozhatnak, akik csekélyebb bizalmat táplálnak az előbbi iránt.

PÁPAY GYÖRGY

(Fordította Ruzsacz István, *L'Harmattan Kiadó – Zsigmond Király Főiskola, Budapest, 2006, 156 oldal, 2000 Ft*)

Művészet

Kass Írások és képek

Amikor a közelmúltban megkérdeztek Kass Jánost, posztmodern művésznek tartja-e magát, azt válaszolta, nem tudja, mit jelent ez a szó. „Látok egy műsrot a tévében a posztmodern építészetéről. És mutatnak valami timpanonfélét, meg egy olyan építményt, amelynek a belső tere hasznavehetetlen. Én azt csinálom, amit ösztönösen érzek. Azt csináltam mindig, minden kritika vagy agresszív támadás dacára.”

Végre valaki, egy művész, ráadásul egy a legjobbak közül, aki ki meri mondani, hogy nem feltétlenül az a művészet, amelyhez lexikon, értelmező szótár és egyéb segédeszközök kellenek, ha meg akarjuk érteni az üzenetet.

Az idén nyolcvanesztendő mesterről szóló könyv tavaly jelent meg, amely általa és róla írt cikkeket közöl, de ezeknél is fontosabban a képek.

A Szegeden született művész először keramikusnak tanult, később diplomát szerzett az Iparművészeti és a Képzőművészeti Főisko-